

ALMANTAS SAMALAVIČIUS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

AKADEMINĖS BENDRUOMENĖS IR UNIVERSITETO KULTŪROS

Academic Societies and University Cultures

SUMMARY

The article is an exploration of the structure and ethos of academic communities from a comparative point of view. Discussing the ideas of thinkers such as Karl Jaspers, Immanuel Wallerstein and the anthropologist of higher education Tony Becher, the author insists that many problems caused by a lack of departmental flexibility, the tendency toward specialisation and tribalisation resulted in creating isolated and detached academic „islands“ where a rigid mentality dominates. Though these developments were fostered by the general logic of modernity, in Lithuania the tendencies of isolation of specialities and departmentalisation were much stronger than in Western universities, where during recent years there has been a shift towards broader interdisciplinarity.

Viena iš esminių šiuolaikinio universiteto problemų, jau senokai aptarinėjama Vakarų aukštojo lavinimo studijose, – mokslo disciplinas sudarančių bendruomenių struktūros nulemtas susiskaidymas ir izoliacija. Juos sąlygoja ir įtvirtina specifiniai akademiniai mąstymo ir elgsenos įpročiai, išryškėję porenansiniu laikotarpiu, suaižėjus viduramžių pasaulėjautos integralumui ir nuo pat Švietimo epochos pradžios vis

griežčiau spyrę mokslininkų bendrijas užsisklęsti jų disciplinų „užimtose“ teritorijose. Kartu su modernybe išsigalėjusi specializacijos ideologija ir daugelis aukštojo mokslo profesionalizacijai įtaką padariusių veiksnių ilgainiui įtvirtino ir atitinkamus mentalinius stereotipus, kurie iki šiol galioja kuriant akademinų bendruomenių tapatumą. Besąlygiška priklausomybė disciplinai ir ją sudarančios bendruomenės etosui galiau-

RAKTAŽODŽIAI: K. Jaspersas, I. Wallersteinas, T. Becheris, akademinės bendruomenė, universiteto kultūros.
KEY WORDS: K. Jaspers, I. Wallerstein, T. Becher, academic societies, university cultures.

siai sukūrė nelankstų akademinio mąstymo tipą¹. Ši problema yra ne kiek ne mažiau aktuali Lietuvos mokslo visuomenei, kadangi čia per pastarąjį pusšimtį metų susiformavusi akademinų padalinių struktūra buvo paveikta ne tik moderniaisiais laikais išgalėjusių specializacijos ir departamentalizacijos tendencijų, kurios veikė Vakarų aukštojo mokslo struktūrą, bet ir sovietmečiu įskiepytų ideologemų, pavyzdžiui, programinio siekio instituciškai izoliuoti ir atriboti mokslo sričių kompetenciją. Visa tai priklausomybės laikotarpiu pasireiškė atskiriant mokslo tyrimo įstaigas (Mokslų akademijos sistemai priklausiusius institutus) nuo aukštųjų mokyklų. Šis mentalinis paveldas iki šiol slepia ne tik Lietuvos, bet ir kitų posovietinių šalių akademinę kultūrą. Vienas iš šio straipsnio tikslų – patyrinti, ar šiuolaikinėje Lietuvoje jau esama prielaidų, skatinančių akademinės bendruomenės ugdyti lankstų, nedogmatiską mąstymą, gebėjimą visą žinią interpretuoti kaip organiškai besiplėtojančią struktūrą, kurios plėtrą sąlygoja ne tik atskirų, specializuotų disciplinų interesai, bet ir pa-

čią universiteto idėją grindžiantis siekis kurti bendrą žinijos kosmosą. Jame susipina ir susilieja įvairūs mokslai, disciplinos, specialybės, tyrimo metodologijos ir intelektualiniai interesai. Čia nekonfliktuojama, nemažstoma priešpriešomis, bet ieškoma bendro pamato, naujų disciplinų sąveikos ir diskursų apykaitos perspektyvų. Tačiau prieš pamėgindami atsakyti į šį tolesnei mūsų akademinės kultūros raidai svarbų klausimą, pirmiausia pasiaiškinkime, koks yra akademinų bendruomenių vaidmuo universiteto kultūroje ir kaip jis susijęs su šiai institucijai keliamais uždaviniais. Straipsnyje remiamasi pamatine teze, kad Lietuvos akademinės kultūros tyrimai neįmanomi be platesnio konteksto, t. y. šiuolaikinių mokslininkų bendruomenių, jų struktūros, akademinio tapatumo ir jį įtvirtinančio mentaliteto analizės. Todėl pirmiausia aptarsime keletą reikšmingesnių šios problematikos interpretacijų ir teorinių požiūrių į akademinų bendruomenių vaidmenį moderniajame universitete, pasitelkdami idėjų archeologijoje ir aukštojo mokslo antropologijoje taikomus tyrimų metodus.

AKADEMINĖS BENDRUOMENĖS TARP IDEALO IR REALYBĖS

Vieną geriausiai išplėtotų ir labiausiai pripažintų universiteto koncepcijų, iki šiol nepraradusių aktualumo, XX a. pateikė filosofas Karlas Jaspersas, su kurio vardu siejama pokarinio Vakarų universiteto ir aukštojo mokslo filosofija. Aptardamas savąją universiteto idėją penktojo dešimtmečio pabaigoje, kai išryškėjo poreikis permąstyti pokarinio

Europos universiteto intelektualinį paveldą ir Vakarų visuomenei be galo svarbios institucijos ateities perspektyvas, Karlas Jaspersas ėmėsi iš naujo pagrįsti moderniojo universiteto idėją, būdamas tvirtai įsitikinęs, kad nesant idealaus tipo ar modelio, neįmanoma suvokti ir realių universitetams iškilusių dilemų. Savo veikalo *Universiteto idėja* antroje versi-

joje, paskelbtoje vos pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, filosofas nurodė, jog visavertei universiteto egzistencijai būtini trys dalykai: pirma, profesinis lavinimas, antra, viso žmogaus ugdymas ir, trečia, mokslo tyrimai, kadangi, jo žodžiais tariant, „universitetas yra ir profesinė mokykla, ir kultūros centras, ir kartu tyrimų institutas“². Įvertindamas moderniojo universiteto raidos tendencijas bei vokiškosios akademinės tradicijos palikimą, kurį dėl jo sąsajų su nacizmo perversijomis reikėjo iš esmės permąstyti, jis aiškino, kad universitete „atradimai ir tyrimai, nepaisant departamentalizacijos, sudaro nedalomą visumą. Universitetas išsigimsta, jei jis tampa tik specializuotų mokyklų sancaupa, šalia kurios jis toleruoja vadinamąjį „bendrąjį lavinimą“ kaip paprasčiausią lango puošmeną ir miglotą kalbėjimą bendrybėmis. Mokslas priklauso nuo santykio su visuma. Atskiros disciplinos praranda prasmę, jei jos atskiriamos nuo santykio su visa žinija“³. Tai reiškė, jog universitete, kitaip nei siauro profilio specialistus rengiančiose aukštosiose mokyklose, susiduria ir sąveikauja visos jame kultivuojamos disciplinos, o jų tarpusavyo santykiai stimuliuoja universiteto narius siekti studijų vienovės. Priešingu atveju mokslo šakos išsiskiria ir tampa izoliuotų ir tarpusavyje nesusisėjančių disciplinų konglomeratu. Jis primygtinai tvirtino, kad universitetas negali būti įsivaizduojamas, jei neigiamas individualių mokslininkų, jų profesinių bendrijų ir disciplinų, kurioms jie priklauso, bendravimo ir sąveikavimo poreikis, kurį laikė pamatiniu ir jokiomis

aplinkybėmis nekintančiu šios institucijos veiklos principu. Ižvalgios filosofo pastabos XXI a. pradžioje tebėra ne mažiau aktualios, negu buvo prieš pusšimtį metų, kai K. Jaspersas, apmąstydamas pokario iššūkius Europos universitetams, paskelbė savo koncepciją, nors pastaraisiais dešimtmečiais sustiprėjusios tarpdiscipliniškumo tendencijos padarė nemenką įtaką daugelio disciplinų savivokai ir kompleksiniams požiūriams į atskirų žinijos sričių santykius šiuolaikiniame universitete.

Gali kilti klausimas, kodėl šiandien tebereikia įrodinėti tokius iš principo savaime aiškius dalykus, juo labiau susijusius su sena ir, regis, vargu ar nuneigiama universitetinio lavinimo tradicija? Pats Jaspersas suvokė, jog idealūs principai, kuriais remiasi universitetas, nėra jokia garantija, kad šis sudėtingas organizmas veiks nepriekaištingai. Tai veikiau siekiamybė, kurią privalu puoselėti ir plėtoti, kiekvieną kartą iš naujo sugrįžtant prie universiteto idėjos, o jo esmės klausimai turi būti nepaliamajam formuluojami, kadangi pati aukštojo lavinimo institucija, kokia gera ar nepriekaištinga ji būtų, dažniausiai nepajėgi atitikti idealo. Kita vertus, universitetas egzistuoja tam tikru laiku ir erdvėje, t. y. konkrečioje visuomenėje, kurioje reiškiasi įvairios tendencijos ir kuri atspindi universiteto struktūroje tarsi veidrodyje liudydama jo galias ir negalias, nunykusias arba potencialias, tačiau neišsiskleidusias galimybes. Štai todėl realioje universiteto veikloje gausu nukrypimų nuo geidžiamų normų: pavyzdžiui, vidutinis, ypatingais sugebėjimais

neišsiskiriantis, į konformizmą linkęs mokslininkas, pretenduodamas į pareigybę, sugeba nurungti aukštesnės kvalifikacijos profesorių vien dėl to, kad jo atliekamas darbas lengviau sutelpa į daugelio mokslininkų išpažįstamą tradicinę mąstymo schemą; puikių laimėjimų dirbant mokslinį ir dėstytojo darbą privengiama dėl tokios antiintelektualinės kolegų motyvacijos kaip konkurencija ir pavydas; perspektyvūs, neordinariškai dirbantys mokslininkai negauna darbo vietų, nes vyresnio amžiaus ir didesnę institucinę galią turinti profesūra teikia pirmenybę menkesnės kvalifikacijos specialistams vien dėl to, kad šie yra jų pačių auklėtiniai. Kita vertus, jis pastebėjo, kad ir pati institucija gali tapti akademinės galios siekiančių mokslininkų įkaite, kadangi naudojamosi pareigybi-

nėmis ir lobistinėmis galiomis siekiant užkirsti kelią vienu mokslininkų karjerai ir proteguoti kitus, mažiau talentingus, tačiau priklausančius „saviškių“ būriui. Jis išvelgė ir keistą universiteto kaip institucijos paradoksą: nors vienas iš jo veiklos principų yra nevaržoma komunikacija, ji realybėje neretai degradoja iki asmenybių konflikto ir destruktivios kritikos, o „intelektinis mūsų aiškumo ir esmės paieškų vardan“ virsta dekoratyviais, paviršutiniškais santykiais, kurie kultivuojami tik dėl mandagumo⁴. Todėl šie svarstymai vertė kelti holistinį imperatyvą mokslo disciplinų reorganizacijai, kitaip tariant – iš naujo suvienyti universitetą nesiekiant sugrįžti prie viduramžiško modelio, tačiau susiejant į visumą visas jame integruotas studijų šakas.

DISCIPLINOS, BENDRUOMENĖS IR JŲ TERITORIJOS

Šio straipsnio tikslas nėra empiriškai ištirti per pastaruosius dešimtmečius susiklosčiusius disciplinų tapatumo vaizdinius ar aiškintis, kiek Vakarų aukštojo mokslo antropologiniai tyrimai tinka atskleisti šių dienų Lietuvos akademinų bendruomenių mentalinius ir veiklos įpročius, kadangi tam būtini išsamūs surinktų ir sociologiškai bei antropologiškai apdorotų akademinų bendruomenių apklausų duomenys, kuriais gausiau disponuoja kitų Vakarų šalių tyrinėtojai. Tad čia bus veikia mėginama teoriškai aptarti, kaip disciplinos etosas pasireiškia universitetų struktūroje ir kaip galima taikyti antropologijos metodus tiriant bendruomenių ir

disciplinų tapatumą ir savimone. Laikysimės K. Jasperso skelbto principo, kad būtina iš naujo kelti klausimus, kokios priežastys trukdo realiam universitetui prilygti idealui, kadangi pats filosofas nėra neabejojo, jog nėra viena institucija nėra tobula; ją neretai korumpuoja tokie dalykai, kurie iš tiesų turėtų padėti jai tobulėti. Šitai, suprantama, nereiškia, jog negalima ar nereikia imtis jokių pastangų, kad būtų išvengta įvairių universitete įsišaknijusių disciplinų koegzistavimo kraštutinumų.

Britų aukštojo mokslo antropologas Tony Becheris daugelį šiuolaikinės akademinės kultūros ir bendruomenių savykų bei identifikacijos problemų sieja

su tam tikro mentaliteto nulemta institucine elgsena. Pasak T. Becherio, yra keletas perspektyvų, kurias galima pasitelkti tokio pobūdžio analizei. Viena jų atskleidžia, kaip akademinės institucijos braižo žinojimo žemėlapi, kaip skiriamos tradicinės disciplinos nuo tarpdisciplininių tyrimo sričių, kokie mechanizmai leidžia atsirasti disciplinų persigrupavimui aukštosiose mokyklose. Pasitelkus tokį analitinį požiūrį, praktiškai tyrinėjama, kaip kiekviena akademinė disciplina įtvirtina savo tapatumą. Remdamasis savo apklausos duomenimis ir kitų autorių tyrimais, antropologas teigia, kad kiekviena bendruomenė turi specifinius saviškių „atpažįstamumo“ kriterijus: pavyzdžiui, tarp istorikų dažniausia pasitelkiami atitinkami, tik jiems būdingi epitetai iškiliesiems darbams apibūdinti. Terminas „meistriškumas“ šiose bendruomenėse sutinkamas gerokai dažniau nei visose kitose, o fizikų ir matematikų žodyne vyrauja tokios sąvokos kaip „elegantiškas“, „ekonomiškas“, „produktyvus“ sprendimas. Jis aiškina, jog „plačiau kalbant, discipliną sudarančios grupės profesinė kalba ir literatūra atlieka pagrindinį vaidmenį sukuriant jos kultūros tapatumą. Tai ypač ryšku, kai šie dalykai įgauna savo specifinę simboliką (kaip matematikoje ar teorinėje fizikoje) ar atsiranda pakankamai daug specializuotų terminų (kaip daugumoje biologinių ir socialinių mokslų), dėl kurių jie atsideria gerokai aukščiau, nei gali pasiekti „nepašvęsta“ auditorija. Tačiau dar subtiliau tokie atsiribojimai veikia disciplinose (tokiose kaip istorija ir, galbūt kiek menčiau, literatūros studijos), kurios di-

džiuojasi „neturinčios žargonu“, kadangi čia komunikacija sukuria tai, ką lingvistai vadina savu registru, t. y. specifinių mėgstamų terminų rinkinį, sakinių sandarą ir loginę sintaksę, kurią pašaliečiui nelengva imituoti⁵. Ne mažiau svarbu ir tai, kad disciplinas sudarančios akademinės bendruomenės naudoja ir labiau eksplicitiškus kultūros elementus. Tarp jų svarbesni tokie dalykai kaip tradicijos, papročiai, veikla, etikos kodeksas ir elgsenos taisyklės, lingvistinės ir simbolinės komunikacijos ir prasmų perteikimo formos, todėl narystė konkrečioje bendrijoje priklauso ir nuo to, kaip įsisaivina jos techninis žodynas ir kiek asmuo esti lojalus grupės išpažįstamoms normoms⁶. Priklausymo bendruomenei įpročiai įgyjami jau pirmaisiais studijų metais, tačiau labiausiai išugdomi per doktorantūros studijas, o ypač įgijus mokslo laipsnį bei gavus darbą aukštojo mokslo institucijoje. Remdamasis įvairiais bendruomenės tyrinėjusių autorių duomenimis, T. Becheris pabrėžia „herojiškų mitų“ svarbą disciplinos tapatumui: kiekviena iš jų perkuria savo praeitį atsirinkdama ryškiausias istorines asmenybes, kurios gali būti pasitelkiamos apsibrėžiant santykius su kitomis akademinėmis bendruomenėmis, tačiau jų vaidmuo labiausiai išryškėja, kai vyksta vidiniai konfliktai dėl teisės dominuoti mokslo atšakoje. Netgi vienoje disciplinoje vyrauja keletas profesinių kalbų: viena skirta oficialiai skelbiams mokslui, kita – uždarais profesiniams seminarams, konferencijoms, dar kita – tai neoficiali kalba, kuria tarpusavyje bendrauja aukštesnių-

jų kursų studentai ir doktorantai. Kita vertus, visos akademinės bendruomenės (inžinieriai, sociologai, teisininkai ir pan.), vertindamos kitų bendruomenių atstovus, vartoja tam tikrus stereotipus, ir nors šie gali būti ir neadekvatūs realybei, jie kuria atitinkamą „folklorą“, darantį įtaką tų grupių profesiniams vaizdiniams. Šitai tinka ir kalbant apie įvairių šalių akademinės bendruomenės, tarp kurių plinta stereotipiniai kitų kontinentų ir valstybių kolegų vaizdiniai.

Įvairių mokslo disciplinų teritorijas žymi tam tikros, neretai itin aiškiai nubrėžtos ribos. Jos skiriasi savo kontūrų ryškumu. Vienių disciplinų ribos stabilios, griežtos ir nepajudinamos, kitų – judresnės, tad lengviau peržengiamos. Kaip teigia T. Becheris, „konvergentiškos ir fundamentalios ideologijos požiūriu glaudžiai susisaisčiusios, bendras vertybes ir kokybę išpažįstančios, tvirtai tikinčios, jog tęsia unikalią tradiciją – trumpiau tariant, pasižyminčios brolišku priklausymo vienai tautai jausmu disciplininės bendruomenės veikiausiai užims teritorijas su aiškiai regimomis išorinėmis sienomis. Dar svarbiau tai, jog tuo atveju, kai disciplinos atstovų patriotiniai jausmai labai stiprūs, nukrypimai nuo bendrų kultūros normų būna baudžiami, o pastangos modifikuoti jas iš šalies – atmetamos. Bet koks sistemingas nusistovėjusios disciplininės ideologijos kvestionavimas laikomas erezija, už kurią baudžiama pašalinimu; visokiai svetimų vertybių ir veiklos būdų infiltracijai tiesiogiai priešinamasi arba ji inkorporuojama į vyraujančią mąstymo sistemą“⁷. Tačiau kai kurių disciplinų bendruome-

ninio tapatumo pojūtis nėra toks stiprus. Pavyzdžiui, geografi noriai šliejasi prie kaimyninių bendrijų, dalyvauja jų konferencijose, spausdinasi jų mokslo leidiniuose; literatūrologai mielai skolinasi teorijas ir metodologijas iš psichologijos, sociologijos ar struktūrinės antropologijos. Jų nariai nevengia ieškoti naujų autoritetų ir perspektyvių intelektualinių procedūrų. Tokio pobūdžio disciplinos yra iš principo atviresnės idėjų apykaitai, taikomų teksto tyrimo principų ir metodų sklidumui ir takumui. Jos noriau dalyvauja tarpdisciplininame sąjūdyje ir atnaujina bei praturtina savo tapatumą. Šiame kontekste reikėtų paminėti kultūros studijas, pastaraisiais dešimtmečiais padariusias radikalų poveikį tradicinių disciplinų konfigūracijai, metusias iššūkius griežtam jų atsiribojimui ir metodologiniam grynumui. Galima teigti, kad kultūros studijos iš esmės išklubino daugelio humanitarinių ir socialinių disciplinų pamatus ir parodė, jog tokiems sudėtingiems tyrimo objektams kaip kultūros reiškiniai būtinas kompleksiškas, tarpdisciplininis požiūris ir daugelio disciplinų intelektualinė „amunicija“⁸. Beje, Immanuelis Wallersteinas yra atkreipęs dėmesį, kad specializacijos tendencijų nulemtas disciplinų susipriešinimas, pasibaigęs jų izoliacija, turi savo šaknis. Jis teigia, kad jau „du šimtus metų gyvename tokioje žinijos organizacijos struktūroje, kurioje filosofija ir mokslas laikomi skirtingomis, o iš tiesų tiesiog antagonistinėmis žinijos formomis. Svarbu prisiminti, kad ne visuomet buvo taip. Šis barjeras, skiriantis vadinamąsias dvi kultūras, yra gana nesenas socialinis kons-

truktas, tik šiek tiek senesnis už tą, kuris socialinius mokslus suskirstė į specifines disciplinas“⁹. Amerikiečių akademinės kultūros tyrinėtojas Davidas A. Hollingeris nurodo kitą paradoksą, būtent, kad tokia iš pirmo žvilgsnio atvira disciplina kaip filosofija „saugo savo sienas daug budriau nei dauguma humanitarinių ir socialinių mokslų ir išsaugo be-

galinio griežtumo įvaizdį. Dauguma jos atstovų laikosi atokiai nuo tarpdisciplininio pašnekėsio ir yra linkę tarp saviškių labai nepagarbiai atsiliiepti apie kitoms disciplinoms priklausančius kolegas...“¹⁰ Šias pastabas pagrindžia R. B. Clarko, T. Becherio ir kitų Vakarų aukštojo mokslo tyrinėtojų sukaupti aukštojo mokslo antropologijos duomenys.

VIETOJE IŠVADŲ: UŽDARUMO DOGMOS

Nors, kaip jau minėta, Lietuvoje trūksta empirinių duomenų, kurie padėtų susidaryti visapusišką vaizdą apie akademinį bendruomenių tapatumą ir jų požiūrius į kitas disciplinas bei jų atstovus, galima pagrįstai sakyti, kad ilgai dominavusi specializacijos tendencija jų mąstysenoje paliko gana aiškius pėdsakus. Apie mokslo bendruomenių uždarumą ir izoliaciją netiesiogiai byloja ir tokie faktai, kad nors pastaraisiais dešimtmečiais sustiprėjo tarpdisciplininis sąjūdis, kol kas jis nėra padaręs svaresnės įtakos disciplinų konfiguracijai universitetų struktūrose ir bendruomenių komunikacijos įpročiams. Kaip ir sovietmečiu, taip ir šiandieninėje Lietuvoje atskiros disciplinos toliau laikosi izoliacijos ir atsiribojimo tradicijos. Retsykiais organizuojamos tarpdisciplininės konferencijos, seminarai, pasitaiko panašaus pobūdžio leidybos projektų (pavyzdžiui, giminingų disciplinų atstovus telkiantys mokslo žurnalų teminiai numeriai ir pan.), be to, universitetuose steigiami tyrimų ir studijų centrai, kuriuose dalyvauja įvairių specialybių atstovai, tačiau iki šiol tai tėra gana sporadiškos, atsitiktinės inicia-

tyvos, o ne kryptingas disciplinų užimamų teritorijų pertvarkymas. Tai, kad iki šiol trūksta kompleksinių tarpdisciplininių ir multidisciplininių tyrimų, taip pat ir intelektualinių postūmių pertvarkyti disciplinas universitetuose, rodo, koks gajus yra „nelankstus“ mentalinis tipas mūsų akademineje kultūroje. Izoliacijos tendencijos, kaip jau minėta, turi savo ideologines šaknis ir istorines priežastis. Jų tvarumas priklauso ir nuo daugelio pokomunistinės visuomenės raidos tendencijų. Spartus vartotojų visuomenės susiklostymas Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų panašaus likimo valstybių, daro įtaką ir akademinėi sferai. Didėja išorinis spaudimas universitetams ir kitoms aukštosios mokykloms mažinti bendrojo lavinimo bei humanistinių disciplinų skaičių, siaurinti humanistikos bloką, orientuotis į šiuolaikinės ekonominės rinkos poreikius, ugdyti pragmatšką etosą ir rengti studentus perspektyvios profesijos praktikai. Visa tai toliau stiprina specializacijos ir atsiribojimo tendencijas; universiteto idėja aukojama tam, kad universiteto pavadinimas pridengtų specializuotas profesines studii-

jas. Be kitų dalykų, būtina paminėti ir dar vieną svarbią aplinkybę, ateityje galinčią suduoti nemenką smūgį Lietuvos universitetų akademinėms bendruomenėms, ypač humanitaroms: pokomunistinėms visuomenėms jau peršamas Va-

karuose teoriškai sukonstruotas „paslaugas teikiančio“ bei „verslaus“ universiteto modelis, kuriame taikomi verslo korporacijų išplėtoti veiklos principai bei vyrąja pragmatiniai naudos siekiai, naikinantys universiteto idėjos pagrindus.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Teorinę šio mentalinio tipo interpretaciją yra pateikęs kognityvinės sociologijos specialistas Eviataras Zerubavelas. Plačiau žr. E. Zerubavel. *The Rigid, the Fuzzy and the Flexible: Notes on the Mental Sculpting of Academic Identity*, *Social Research*, Vol. 62, No 4 (Winter, 1995), E. Zerubavel. *Social Mindscapes*. – Cambridge: Harvard University Press, 1997.
- ² K. Jaspers. *The Idea of the University*, ed. K. W. Deutch, transl. H. A. T. Reiche and H. F. Vanderschmidt. – Boston: Beacon Press, 1959, p. 40.
- ³ Ten pat, p. 46.
- ⁴ Ten pat, p. 70–74.
- ⁵ T. Becher. *Academic Tribes and Territories: Intellectual Inquiry and the Cultures of Disciplines*. – SRHE and Open University Press, 1989, p. 24.
- ⁶ Ten pat.
- ⁷ Ten pat, p. 37.
- ⁸ Plačiau apie kultūros studijas žr. A. Tereškinas. Peržengiant ribas: kultūrinės studijos vs literatūros mokslas bei kritika // *Metmenys*, Nr. 76, 1999. Kiek kritiškesnį požiūrį į šios metadisciplinos galimybes žr. A. Samalavičius. Kelios pastabos apie kultūrinės studijas ir jų panaudojimą // *Metmenys*, Nr. 79, 2000, p. 176–185. Apie kultūros studijų ypatumus ir jų raidą Vakarų humanistikoje taip pat žr. A. Samalavičius. Kultūros studijos ir kultūros vartojimas // *Kultūros barai*, 2003 Nr. 3, p. 17–20.
- ⁹ I. Wallerstein. *The End of the World as We Know It: Social Science for the Twenty-First Century*. – Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1999, p. 186.
- ¹⁰ A. Hollinger David. The Disciplines and the Identity Debates, 1970–1995, *Daedalus*, Winter, 1997, p. 348.